

Прискорення економічних реформ зумовило зниження інфляції. Це дало можливість провести грошову реформу у вересні 1996 р. Її сутність полягала в запровадженні гривні замість купоно-карбованців у співвідношенні 100 000 до 1. При цьому уряд проводив жорстку монетарну політику, спрямовану на стримування грошової маси й недопущення інфляції. Надбанням роботи уряду стала макроекономічна стабілізація економіки.

Проведені зміни дали позитивний результат. Поступово сповільнювалися темпи зниження рівня ВВП. Одночасно почала зростати заробітна плата. Середньомісячна інфляція в 1997 р. становила лише 1 %, тобто вона відбирала в працівників лише 1 % їхньої заробітної плати.

Однак, незважаючи на деяку стабілізацію в окремих галузях, подолати економічну кризу в Україні не вдалося. Фінансова криза в Південно-Східній Азії (1997) та Росії (1998) спричинили погіршення фінансової ситуації в Україні. Українська гривня знецінилася вдвічі. Надзвичайно ускладнилося фінансове становище підприємств: кожне друге в 1997 р. стало збитковим.

Через нестачу готівки українські підприємства все частіше вдавалися до примітивного натурального обміну, так званого бартеру. У країні розпочалася швидка бартеризація економіки. Якщо на початку 1997 р. в промисловості за бартером реалізовувалася третина виробленої продукції, то в 1999 р. — майже дві третини. У внутрішній торгівлі бартер призводив до подальшої «тінізації» економіки: державі набагато простіше контролювати проходження грошових потоків через банк, аніж перевезення товарів транспортними засобами. У зовнішній торгівлі бартеризація призвела до колосальних збитків унаслідок продажу товарів за заниженими цінами. Оскільки більшість підприємств країн Західної Європи відмовлялися торгувати за застарілими схемами, обсяг зовнішньої торгівлі України різко скоротився.

Бартеризація призвела до неспроможності сплати податків одними підприємствами й нехтування платіжною дисципліною іншими. Порушення платіжної дисципліни яскраво засвідчують цифри: якщо в 1995 р. податкова недоїмка становила 2,4 %, то в 1998 — 39 %. Несплата податків не давала можливостей наповнити бюджет. Почастішали випадки затримання виплати заробітної плати. Дефіцит бюджету знову спонукав уряд запускати друкарський верстат для друкування гривні на заробітну плату бюджетним працівникам. Не забезпечена виробництвом емісія грошей вела до інфляції, зростання цін, зниження рівня життя.

Протягом 1997–1999 рр. середньомісячна заробітна плата, яка виплачувалася вкрай нерегулярно, знизилася майже вдвічі і становила менше 50 дол. США. За індексом людського розвитку (комплексний показник, при якому беруть до уваги стан здоров'я, рівень освіти, реальну купівельну спроможність населення) Україна протягом 1994–1999 рр. перемістилася з 54 на 102 місце у світі.

Тим часом «тіньова» економіка перетворювалася на все більшу загрозу для економічної безпеки держави. За визнанням Л. Кучми, втрати державного бюджету від «тінізації» економіки становили 12–15 млрд грн на рік. «Тіньова» економіка в 1999 р. забезпечувала доходи щонайменше 75 % населення України. У ній визначилися два сектори. У першому підприємства діяли цивілізованими методами, однак на тлі неспроможності держави керувати економічними процесами, а, головне, через надмірний податковий тиск вони уникали сплати податків заради власного виживання. Інший сектор, який, на думку фахівців, становив не

менше половини «тіньової» економіки, мав кримінальну природу. Ділки цього сектору незаконно використовували державні ресурси, присвоювали прибутки, розкрадали майно, шахраювали, займалися рекетом, наркобізнесом та ін.

Криміналізація економіки перетворювалася на серйозну загрозу для суспільства. У грудні 1999 р. Президент України змушений був визнати, що «криміналізовані буквально всі сфери економіки» і «доводиться говорити про фактичну втрату керованості» економічними процесами. Наприкінці ХХ ст. обсяг «тіньової» економіки становив щонайменше 60 % ВВП.

історичне джерело

У 1999 р. в «тіньовій» економіці оберталосся 10–12 млрд дол. США і понад 6 млрд грн. Тим часом у легальному обігу перебувало 10 млрд грн.

Наслідком «тінізації» економіки стало активне вивезення капіталів за кордон. У такий спосіб «тіньовики» намагалися приховати свої незаконні прибутки від державного контролю. За даними зарубіжних фахівців, за 10 років незалежності з України було нелегально вивезено майже 40 млрд доларів США. «Тіньова» економіка стала одним із головних чинників існування суспільства.

Помітною особливістю економічного життя України в другій половині 1990-х років стало отримання іноземної фінансової допомоги. Президент Л. Кучма зумів переконати Верховну Раду України в необхідності прийняття законів щодо її отримання. Цій справі посприяла зустріч Л. Кучми з Президентом США Б. Клінтоном у травні 1995 р. Невдовзі Україна посіла третє місце після Ізраїлю і Єгипту в отриманні фінансової допомоги від США.

Завдяки США, які мають вирішальний вплив у міжнародних фінансових організаціях, Україні посилили фінансову допомогу Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк (СБ). Кредити Україні також надали уряди ФРН, Італії та інших країн. Це дало змогу українському уряду вирішувати платіжні проблеми й насамперед розрахуватися за нафту і газ, отримані з Росії та Туркменистану.

Ці кредити не були здебільшого призначеними для розв'язання якоїсь чітко визначеної економічної проблеми. Український уряд міг використовувати кошти на власний розсуд під загальне зобов'язання проводити реформи в країні. Оскільки кредитами розпоряджалися чиновники, то позики безповоротно «проїдалися». Більше того, отримані кредити стали перешкодою для реформ, адже давали можливість уряду й надалі використовувати застарілу енергоємну техніку і т. п. Можливість вирішувати чи переносити вирішення проблем за допомогою кредитів на майбутнє призвела до того, що протягом 1994–1999 рр. державний борг України зріс більше ніж утричі й досягнув 12,5 млрд дол. США.

262 Національний банк України. м. Київ

Багато економістів і політологів застерігали політиків від кредитної форми отримання допомоги. Вони радили представникам виконавчої та законодавчої

влади отримувати «швидку допомогу» як прямі інвестиції приватного зарубіжного капіталу, передусім у промисловість. Проте корумповане чиновництво не бажало допускати в Україну іноземний капітал, на який не могло впливати. На перешкоді інвестиціям поставали також нестабільність політичної ситуації, часта зміна і заплутаність податкового законодавства.

За підрахунками фахівців, для реформування й успішного розвитку економіки України потрібно 40–50 млрд дол. США. Однак за період 1991–2001 рр. в Україну надійшло лише 3,9 млрд дол. іноземних інвестицій. Тим часом до Угорщини та Польщі надійшло по 40 млрд дол. США інвестицій, до Румунії – 8 млрд, до Словаччини – 3,5 млрд дол.

2. Пошуки шляхів стабілізації економіки України на початку XXI ст.

Негативні тенденції економічного розвитку призвели до небаченого зниження рівня виробництва ВВП. Протягом 1992–1999 рр. він скоротився на 60 %.

У 1999 р. економічна ситуація загострилася настільки, що Україна не мала можливості виплачувати ні внутрішні, ні зовнішні борги, виконувати взяті по них зобов'язання. Над країною нависла загроза дефолту¹. Україна наразилася на проблему продовольчої безпеки.

Разом із тим вихід із фінансової кризи 1997–1998 рр. створив певні передумови для стабілізації економічного розвитку. У 1999 р. зниження рівня ВВП припинилося, а наступного року новий український уряд, передбачаючи його зростання на 1 %, отримав приріст ВВП 6 %. У 2000 р. Україна отримала 750 млн дол. інвестицій (тенденція зростання спостерігалася до третього кварталу 2008 р.). Вона була пов'язана зі сприятливою кон'юктурою на зовнішніх ринках, які потребували українського заліза, сталі, прокату, продукції хімічної промисловості. Завдяки отриманим прибуткам і подоланню бартеризації економіки скоротився розмір тогочасного державного боргу, за кілька років було повернуто заборговані зарплати та пенсії. Однак ці перші позитивні зрушення не були підкріплені глибокими економічними реформами. Політична боротьба призвела до того, що замість послідовної реформаторської роботи українські уряди все більше уподібнювалися пожежникам, які змушені були гасити економічні та соціальні «пожежі», «латати дірки» в бюджеті.

Продукція ВАТ «МоторСіч» —
двигуни для літаків.
м. Запоріжжя

Виробництво тролейбусів
у ВО «Південний
машинобудівний завод».
м. Дніпропетровськ

¹ Дефолт — невиконання фінансових обов'язків.

Тим часом уключення української економіки до світового ринку супроводжувалося негативними процесами, зокрема поглибилася її структурна деформація.

У 2000 р. частка базових галузей: металургії, хімії, паливної промисловості, енергетики — тих, які є екологічно шкідливими, потребують найбільше капіталів, енергії та праці, — становила 59 %. При цьому частка машинобудування та металообробки за цей же період зменшилася майже втричі, зафіксувавшись на показнику 13 %. Катастрофічного рівня (60–70 %) досягнуло фізичне та моральне старіння основних виробничих фондів у провідних галузях.

на думку вченого

На думку вчених-економістів, економіка, що на 60 % складається з базових галузей, не має перспектив для розвитку. У розвинених країнах питома вага базових галузей не перевищує 25 %.

Україна надто неефективно використовує свій економічний потенціал, посідаючи четверте місце за забезпеченням сільгоспугіддями, п'яте — за трудовими ресурсами, четверте — за науковим потенціалом. Так, порівняно з Францією, Україна використовує сільгоспугіддя в 11, трудові ресурси в 15, науковий потенціал у 20 разів гірше. Україна не забезпечує підприємцям широку економічну свободу, що стримує іноземні інвестиції.

Негативно позначається на економіці бідність. Адже бідні люди не можуть здобути добру освіту, а економіка не може відповідно отримати кваліфікованих працівників. Бідні не можуть собі дозволити придбати якісні товари. Для економіки це означає звуження внутрішнього ринку.

Українська економіка надзвичайно вразлива в питаннях енергопостачання: майже 90 % нафти та 75 % газу Україна отримує з Росії. Це ставить під загрозу економічну безпеку держави (фахівці вважають, що енергетично незалежна держава може отримувати з одного джерела щонайбільше 25 % енергоносіїв).

Названі економічні процеси спричинили серйозні проблеми в українській економіці. Це продемонструвала світова економічна криза, що розпочалася у 2008 р. Тому завданням сучасної влади є докорінні ринкові реформи, які створять сприятливі умови для господарювання.

3. Здійснення аграрної реформи.

Нагальна потреба здійснення глибокої аграрної реформи усвідомлювалася уже в останні роки існування Радянського Союзу.

Тому вже в грудні 1991 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про селянське (фермерське) господарство». Закон проголошував, що кожний, хто бажав займатися сільським господарством самостійно, міг створити фермерське господарство. Був створений спеціальний земельний фонд із частини земель колгоспів і радгоспів, а також за рахунок невикористовуваних державних земель. Скориставшись передбаченою законом підтримкою колгоспів і радгоспів у вигляді техніки, посівного матеріалу, частина сільськогосподарських працівників перейшла на «фермерський хліб». Це були агрономи, зоотехніки, інженери, механізатори та ін. До 1995 р. кількість фермерських господарств сягнула 35 тис. Руйнівні процеси в економіці, протистояння бюрократії стримували їх становлення, тому до 2000 р. їх кількість зросла лише на 2 тис.

Існували й інші перешкоди. Багато селян призвичаїлися виконувати лише окремі трудові операції, та не наважувалися братися за весь комплекс сільськогосподарських робіт. Більшості мешканцям села — людям старшого віку — уже не вистачало життєвих сил і рішучості розпочати фермерське господарювання. Перед наближенням пенсійного віку вони не бажали руйнування колективних господарств, уважаючи їх гарантією забезпеченої старості. Селян зупиняла й відсутність сільськогосподарської техніки, необхідної для обробітку землі.

Жнива на Запоріжжі

У 1992 р. депутати-аграрії, схильні до ідеологічних комуністичних догм, зініціювали прийняття Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство», згідно з яким у 1992–1993 рр. колгоспи були трансформовані в кооперативні сільськогосподарські об'єднання. Усього було утворено понад 7 тис. колективних сільськогосподарських підприємств (КСП) з правом власності працівників на частку майна, понад 1,3 тис. селянських спілок і кооперативів, майже 180 акціонерних товариств. Проте вони не спричинили докорінних змін у відносинах на селі, оскільки нові виробничі відносини не стосувалися землі — головного засобу виробництва в сільському господарстві.

У листопаді 1994 р. Л. Кучма видав Указ «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва». Відповідно до нього, у наступні роки документи на право земельної власності отримали майже всі колективні господарства, 10 млн громадян приватизували присадибні ділянки та майже 6,1 млн громадян одержали земельні паї.

Однак ситуація на селі не змінилася на краще. Виробники сільськогосподарської продукції потерпали від нестачі коштів. Вони не мали можливості купувати техніку, добрива для продуктивного господарювання.

До 1994 р. головною причиною дефіциту коштів був ціновий диктат держави на зерно, м'ясо, молоко, овочі тощо. Заздалегідь установлені закупівельні ціни в умовах інфляції призводили до того, що сільськогосподарські виробники працювали собі на збитки. Працівники КСП по 5–6 місяців чекали оплати за виконану роботу. Коли ж отримували, то значна частина їх уже була «з'їдена» інфляцією.

Постійно виникали проблеми щодо забезпечення КСП паливно-мастильними матеріалами, отрутохімікатами проти шкідників, запчастинами для техніки тощо.

Починаючи з 1995 р. держава перейшла на розрахунки за сільськогосподарську продукцію за ринковими цінами. Однак і це не змінило ситуацію. Не маючи коштів на тривале зберігання продукції, селяни змушені були продавати урожай за зниженими цінами, а купувати все необхідне для посіву за високими цінами. Негативно впливали непаритетні ціни на сільськогосподарську та промислову продукцію. Так, на середину 1990-х років за складний агрегат (комбайн, трактор, автомобіль) потрібно було продати продукції в 60 разів більше, аніж у 1990 р.

Перешкодою реформуванню стали також надзвичайно несприятливі умови кредитування, майже повна зношеність основних виробничих фондів, нерозвинутість ринкових відносин у сільській місцевості. Для багатьох підприємств справжнім лихом була безгосподарність керівників. Через це КСП нерідко виявлялися неспроможними зібрати навіть вирощене.

історичний факт

У 1997 р. в Україні залишилося на полях 7 млн т цукрових буряків, у 1998 р. — 43 % врожаю кукурудзи. Зривалися й посівні кампанії. У 1998 р. невчасно посіяли 49 % озимих культур, у 2003 р. не зуміли вчасно пересіяти озимі культури, які через холодну та малосніжну зиму вимерзли на 60–70 % посівних площ.

Незважаючи на всі спроби реформування, сільськогосподарське виробництво продовжувало занепадати. У 1999 р. були збитковими 85 % КСП (у 1994 р. — 24 %). За 10 років продуктивність праці знизилася більше ніж удвічі. Різко скоротилося виробництво тваринницької продукції на одну особу населення — м'яса у 2,8, молока в 1,7, яєць у 1,6 раза.

У цих складних для сільського господарства умовах продемонстрував свою вищу ефективність приватний сектор сільського господарства. Протягом 1994–1999 рр. його виробництво зросло на 10 %. Маючи лише 16 % земельних угідь, приватні господарі виробляли 60 % усієї сільгосппродукції.

У грудні 1999 р. Президент України видав Указ «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки». 11,4 тис. колективних сільськогосподарських підприємств було переформовано на 14,7 тис. господарств ринкового типу, які господарюють на землі, орендованій у селян. Зміна виробничих відносин зумовила у 2000 р. вперше за роки незалежності зростання сільськогосподарського виробництва на 7,6 % (при запланованих 1,6 %).

Період 2000–2008 рр. характеризувався постійним зростанням обсягів виробництва валової продукції сільського господарства. У 2008 р. воно становило 17,5 %. За сприятливих погодних умов того року в Україні було вирощено найбільший за всі часи урожай зернових. Намітилася чітка тенденція до зростання продуктивності праці. Однак аграрна реформа не привела до створення високоефективного сільськогосподарського виробництва, оснащеного високопродуктивною технікою та новітніми агротехнологіями. Показники продуктивності праці в Україні у 8–16 разів відстають від аналогічних показників у розвинених країнах.

працюємо з документами

- Прочитайте уривок із документа. Які тенденції, що загрожували економіці, визначив Президент України Л. Кучма наприкінці ХХ ст.? Чи загрожують вони сучасній економіці?

З виступу Президента України Л. Кучми на розширеному засіданні Координаційного комітету по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю

14 грудня 1999 р.

...Економіка залишається найвразливішою ланкою перед злочинним і корупційним натиском через недовершеність розпочатих тут перетворень, слабкість, а нерідко й відсутність реальних важелів державного управління. Криміналізовані й «тінізовані» буквально всі сфери.

До поліпшення ще далеко. Більше того, доводиться говорити про фактичну втрату керованості багатьма процесами.

Саме так я розцінюю провал декриміналізації енергетики. ...І ніколи ще загроза енергетичній безпеці країни не досягала такої гостроти. ...Тільки з початку цього року на підприємствах системи Міненерго викрито майже тисячу злочинів.

Основні з них — посадові зловживання, тобто корупція. У тому числі серед найбільш високопоставлених осіб. Утрати обчислюються вже 2 млрд грн...

Не державою і не в державних інтересах розробляється більшість сценаріїв у сфері приватизації...

Через різні темні комбінації та махінації, зокрема з акціями, потрапили під повний контроль офшорних компаній майже 150 суден Чорноморського пароплавства. Їх орієнтовна ринкова вартість — майже 560 млн дол. ...

Один лише штрих до загальної картини: контрабанда нині господарює як мінімум на третині нашого тютюнового ринку, що означає: до бюджету не надійде десь 350 млн грн. Сума, рівнозначна 27 % заборгованості з виплати пенсій...

Серйозні фінансові структури, яких ми хотіли б залучити до вкладення капіталу в українську економіку, такого ринку бояться і на нього не прийдуть...

перевірте свої знання

1. Які перетворення дали можливість Президенту України Л. Кучмі покращити економічні показники України в 1994–1997 рр.?
2. Визначте негативні наслідки бартеризації української економіки протягом другої половини 1990-х років.
3. З'ясуйте об'єктивні та суб'єктивні причини погіршення економічної ситуації в Україні наприкінці 1990-х років.
4. Охарактеризуйте «тіньову» економіку.
5. Проаналізуйте особливості отримання іноземної фінансової допомоги. Поясніть, чому в Україну протягом 1990-х років іноземні інвестиції майже не надходили.
6. Яких успіхів у стабілізації економіки досягли українські уряди на початку XXI ст.? Що їм перешкоджало здійснювати глибокі економічні реформи?
7. Проаналізуйте стан української економіки на початку XXI ст., виокремивши його позитивні та негативні тенденції та риси.
8. Охарактеризуйте процес формування суспільної верстви фермерів. Які чинники сприяли чи перешкоджали її утвердженню?
9. Визначте головні напрями та етапи проведення земельної реформи в Україні.
10. Вибудуйте власну ієрархію чинників, які сприяють і перешкоджають проведенню докорінної реформи сучасної української економіки.

§ 33. УКРАЇНСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

- Яке з понять — *бідність, багатство, забезпеченість* — відповідають ідеалу справедливого суспільства? Чому?

1. Включення населення в ринкові відносини.

Нові прояви і явища в економіці сприяли залученню до ринкових відносин усе ширших кіл українських громадян. Передбачалося, що активне включення в ринкові механізми відбудеться в ході сертифікатної (ваучерної) приватизації.

Піденноукраїнська АЕС.
Миколаївська обл.

Населення одержало державні цінні папери, які засвідчували право власника на безоплатне одержання в ході приватизації частини майна державних підприємств, державного земельного та житлового фондів. Проте сертифікатна приватизація не перетворила мільйони громадян на реальних власників, рівноправних учасників ринкових відносин. Незважаючи на те, що сертифікати були іменними, на практиці вони широко скуповувалися під виглядом утворення холдингових компаній. Замість сподіваного «народного капі-

талізму» в українській економіці провідні позиції зайняли олігархічні клани — фінансово-промислові групи.

Провал сертифікатної приватизації призвів до того, що в Україні так і не сформувався потужний прошарок дрібних і середніх підприємців. На жовтень 2003 р. в Україні налічувалося лише 255,5 тис. малих підприємств, а з ними й підприємців, які становили менше ніж 0,5 % від загальної кількості населення, а також ще 37 тис. фермерів, що не перевищує 0,1 % населення.

На 10 тис. населення в Україні припадало 57 малих підприємств. Такий показник у 10–12 разів нижчий порівняно з країнами розвинутої економіки, де на 10 тис. мешканців припадає 500–700 підприємств.

Провал «народної приватизації» призвів до того, що більшість українців вступила в ринкові відносини, продаючи свою робочу силу. Оскільки високотехнологічні галузі скорочують виробництво, зростає безробіття, то свою робочу силу населення продає за найнижчими розцінками. Це засвідчує таблиця про співвідношення між продуктивністю праці та оплатою праці за одну годину у 2000 р., виражене в доларах США.

Країна	Продуктивність праці, год	Оплата праці, дол.
Україна	5,8	1,4
США	27,0	16,4
Велика Британія	22,0	13,8
Німеччина	27,7	22,7
Франція	28,8	14,4
Польща	6,2	4,3
Росія	7,6	1,7

Підприємства в умовах ринку приймають на роботу насамперед якомога кваліфікованіших і досвідченіших працівників зі значним стажем роботи. За таких умов молодим фахівцям важко включитися в ринкові відносини. Частка молоді серед безробітних найвища і сягає 40 %. Тому для входження молоді в ринкові відносини дуже важливими є державні програми щодо забезпечення їх гарантованим першим місцем роботи.

2. Соціальна диференціація суспільства.

Закономірним наслідком запровадження ринкових відносин є соціальна диференціація — розшарування населення на людей різного достатку. Для сучасного українського суспільства характерне швидке збагачення малочисельного вищого класу, усе більше розростання нижчого класу й занадто повільні темпи формування середнього класу.

Основу вищого класу становлять підприємці, комерсанти, банкіри, частина управлінців, представники творчої інтелігенції та ін. Особливістю цього класу є те, що разом із порядними і працьовитими організаторами виробництва до нього входить і значна кількість тих, хто швидко розбагатів завдяки нелегітимним прибуткам, переважно за рахунок більшості знедоленого населення. Вони зміцнюють матеріальне становище завдяки постійній кризі, хаосу в економіці.

Більшість населення, щонайменше 80 %, належить до нижчого класу. Ці люди перебувають на межі бідності, маючи на меті лише фізіологічне виживання. Багато з них утрачають надію на покращення життя.

На жаль, середній клас в Україні перебуває в стані становлення — до нього можна віднести лише 4–6 % населення. Переважна частина громадян із вищою освітою, високою кваліфікацією, досвідом продуктивної діяльності, тобто усі ті, хто є потенційною основою середнього класу, перебувають на межі малозабезпеченості, бідності, у рядах нижчого класу. Сучасна соціальна структура українського суспільства характеризується різкою соціальною диференціацією, яку фахівці називають «соціальною поляризацією».

історичний факт

За підрахунками, у США співвідношення доходів 10 % найбідніших і 10 % найбагатших виражається пропорцією 1 до 6, у Франції — 1 до 10, у Японії та Німеччині — 1 до 3, у Скандинавських країнах — 1 до 2,5, у Росії — 1 до 15,5. В Україні ця пропорція визначається як 1 до 50.

Відсутність середнього класу веде до економічної, соціальної та політичної слабкості держави. У країнах, де середній клас становить 70 і більше відсотків населення, він створює щонайменше половину національного доходу, а решту — великі підприємства, корпорації. Отже, наявність міцного середнього класу дасть можливість Україні зміцнити економічну потужність удвічі.

Наявність сформованого середнього класу створить умови для забезпечення роботою 15–20 млн громадян України, збільшення надходження в державний і місцевий бюджети, а отже, забезпечить виконання широких соціальних програм, дасть змогу підвищити заробітну плату працівникам бюджетної сфери.

Нарешті, наявність сильного середнього класу веде до ослаблення поляризації в суспільстві. Унаслідок цього втрачають вплив на суспільство ті політичні сили, які закликають до надзвичайних засобів у політиці. Представники середнього класу, маючи власність і гідний життєвий рівень, не спокусяться на обіцянки демагогів, як це, на жаль, трапляється з бідними, які не задумуються над наслідками авантюрих дій у політиці, адже їм немає що втрачати.

Найголовнішим політичним наслідком формування середнього класу є утвердження громадянського суспільства, а отже, й утвердження демократії. Зростання чисельності середнього класу вирішує проблеми поляризованого суспільства.

3. Кроки до інтеграції української економіки в європейський і світовий економічний простір.

Європарламент.
м. Страсбург (Франція)

Найавторитетніша міжнародна організація в Європі — Європейський Союз (ЄС). Він створений заради успішної конкуренції європейських країн з іншими економічними об'єднаннями та сильними державами насамперед із групою країн Південно-Східної Азії та США. У його кордонах створений єдиний ринок, який забезпечив вільний обіг товарів, послуг і капіталів, підкріплений ще у 2002 р. запровадженням єдиної грошової одиниці — євро (крім Великої Британії).

У 1997 р. ЄС запровадив режим вільного переміщення громадян.

Євросоюз прихильно ставиться до перспектив входження до свого складу України. Під-

твердженням цьому стало включення України в 1993 р. до системи загальних преференцій¹ ЄС. Це дає можливість реалізувати більшість українських товарів на європейському ринку безмитно чи з мінімальним митом. Показово, що ЄС не вимагає від української сторони подібних поступок для своїх товарів.

У 1994 р. Україна першою серед пострадянських країн уклала з ЄС угоду про партнерство і співробітництво. Нині майже половина громадян України підтримують ідею вступу України до ЄС. Однак низький рівень економічного та соціального розвитку країни не дає можливості вести мову про негайне входження до ЄС. Такий висновок не означає, що Україна не має можливості поступово рухатися шляхом інтеграції з ЄС.

1 грудня 2005 р. ЄС визнав ринковий статус української економіки. Це дає змогу Україні укладати угоди про зони вільної торгівлі, митний союз, установлення безвізового режиму, вільного руху товарів, послуг, капіталів і робочої сили, уходження до зони євро. Утілення в життя цих угод, зрештою, допоможе Україні набути членство в ЄС.

У лютому 2006 р. США визнали Україну країною з ринковою економікою. Це дало можливість Україні суттєво просунути шляхом входження до Світової організації торгівлі (СОТ). Входження до СОТ було тривалим 14-річним процесом.

Закордонні відомства України провели багатосторонні переговори з 52 країнами. Україна мусила також обов'язково узгодити власне законодавство з нормами і вимогами СОТ. 5 лютого представники Генеральної ради СОТ підписали протокол про вступ України до СОТ, а 10 квітня 2008 р. цей документ ратифікувала Верховна Рада України. Це створює широкі перспективи для входження України до системи світового поділу праці, ефективного захисту своїх економічних інтересів.

На жаль, у більшості випадків вітчизняні товаровиробники перебувають у програшному становищі на міжнародному ринку.

¹ *Преференції* — надання державою пільг і переваг підприємствам з метою створення сприятливих умов для їх діяльності.

історичний факт

Протягом 1990–2000 рр. суттєво змінилася структура експорту. Питома вага електроенергетики зросла за цей час із 3,2 до 12,1 %, чорної металургії – з 11 до 27,4 %. Натомість частка машинобудування й металообробки зменшилася з 30,7 до 13,4 %. Такі зміни свідчать про посилення технічної відсталості української економіки.

У той час, як американська та європейська промисловість постачають на світовий ринок свою кінцеву продукцію – високоточні машини та прилади, інформаційні й інноваційні товари і послуги, наша держава може зацікавити закордонних партнерів лише сировиною та напівфабрикатами, виробництво яких супроводжується погіршенням екологічної ситуації в Україні.

Зберігаючи високий рівень наукового забезпечення економіки, Україна ще не втратила шансів утвердити себе на світовому ринку, як високотехнологічна країна. Для цього лише потрібно проводити реформи, які б зацікавили іноземних і власних інвесторів укласти кошти в розвиток високотехнологічного виробництва. У цій справі Україна може запозичити досвід Сінгапуру, Тайваню, Південної Кореї, Гонконгу, Філіппін, Індонезії, Малайзії, Таїланду та інших країн.

4. Демографічні зміни.

Важливою демографічною характеристикою народу є його чисельність, яка з 1993 р. в Україні зменшується. Насамперед це відбувається через зростання смертності та зниження народжуваності. Зростання смертності пов'язане з багатьма чинниками. Серед них є природні – ідуть з життя народжені за тих часів, коли в сім'ях було багато дітей. На підвищення показників смертності впливають погіршення економічної ситуації, забруднення навколишнього середовища. Надмірно високою є смертність від нещасних випадків: щороку майже 70 тис. смертей. Вагомою причиною є також недбалість ставлення до власного здоров'я. Так, 60 % чоловіків в Україні є активними курцями тютюну.

історичний факт

У 2005–2006 рр. середній вік чоловіків і жінок в Україні не перевищував відповідно 62 і 74 роки.

Протягом 1991–2001 рр. в Україні спостерігалось зниження народжуваності – найголовнішої причини скорочення населення в Україні. Воно викликане насамперед соціально-економічними труднощами, які призвели до послаблення сімейних зв'язків, навіть до майнової неспроможності молодих людей створити, а потім зберегти сім'ю. Як не дивно, але на демографічній ситуації згубно позначилось і підвищення загального рівня культури українського суспільства. Нині українські сім'ї в основному нічим не відрізняються від більшості європейських сімей з однією дитиною.

історичний факт

Перехід на європейську модель сім'ї з однією дитиною, за підрахунками фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень НАН

України, призведе до того, що до 2050 р. чисельність населення зменшиться до 35–37 млн осіб.

Одночасно зі зниженням рівня народжуваності спостерігається демографічний процес старіння нації, через що понад 25 % працівників є пенсіонерами.

5. Міжнаціональні відносини.

Україна характеризується порівняно стабільною ситуацією в міжнаціональних відносинах. Це зумовлено насамперед тим, що відродження державності України було сприйняте представниками всіх націй і народностей, які проживають на її території, позитивно. Українська держава не лише декларує, а й послідовно здійснює політичний курс, який утверджує рівність перед законом усіх громадян, незалежно від їхнього етнічного походження.

Названі причини є одночасно й запорукою поступового формування української політичної нації — сукупності громадян України, які об'єднуються належністю до однієї держави. Для українців, кримських татар, гагаузів, караїмів, донецьких греків (відмінних від середземноморського типу етносу) Україна — єдина батьківщина. Представники інших етносів прибули на землю України з власних етнічних територій, знайшли тут нову батьківщину.

Україна — багатонаціональна держава. Однак її багатонаціональність як представниці Старого Світу аж ніяк не можна порівняти з багатонаціональними країнами Нового Світу. Це ілюструють дані Державного комітету статистики України за переписом 2001 р. (див. табл.).

Назва народу	Кількість, тис. осіб	За переписом 1989 р., %	За переписом 2001 р., %
українці	37 541,7	72,7	77,8
росіяни	8 334,1	22,1	17,3
білорусь	275,8	0,9	0,6
молдавани	258,6	0,6	0,5
кримські татари	248,2	0,0	0,5
болгари	204,6	0,5	0,4
угорці	156,6	0,4	0,3
румун	151,0	0,3	0,3
поляки	144,1	0,4	0,3
євреї	103,6	0,9	0,2
вірмени	99,9	0,1	0,2
греки	91,5	0,2	0,2
татари	73,3	0,2	0,2
роми	47,6	0,1	0,1
азербайджанці	45,2	0,0	0,1
грузини	34,2	0,0	0,1
німці	33,3	0,1	0,1
гагаузи	31,9	0,1	0,1
інші національності	177,1	0,4	0,4

Як бачимо, лише два етноси становлять абсолютну більшість мешканців України. 16 етносів представлені від 0,1 до 0,6 % від загального складу населення. Решта 112 етносів у 2001 р. були представлені 177,1 тис. осіб, питома вага яких становила 0,4 %. Етнічний довідник за 1996 р. повідомляв, що в Україні проживав 1 ненець, 1 нганасан, 2 ороки, 9 іжорців, 10 негідальців тощо.

Національні права — невід’ємна частина прав людини. Особливістю втілення їх у життя є те, що людина може задовольнити ці права як член етнічного колективу. З огляду на це, державна політика в етнонаціональній сфері спрямована на підтримку національно-культурного розвитку етнічних спільнот. Разом із державною сучасні форми економічної діяльності створюють для етнічних спільнот можливості самостійно фінансувати свій розвиток у межах чинного законодавства України.

Складною проблемою для значної кількості громадян після розпаду СРСР постало питання, як український народ, створивши власну державу, поставиться до них як до представників національних меншин. 1 листопада 1991 р. Верховна Рада України прийняла «Декларацію прав національностей України», а 1992 р. — Закон України «Про національні меншини України». Стаття 1 визначила національні права як невід’ємну частину загальноновизнаних прав людини. Стаття 2 зобов’язувала всіх громадян України, незалежно від походження, дотримуватися Конституції та законів України, оберігати її державний суверенітет і територіальну цілісність, поважати мову, культуру, традиції, звичаї, релігійну самобутність українського етносу та всіх національних меншин як представників єдиної політичної нації.

Сприятливі умови для культурного й духовного розвитку представників усіх націй етнічних меншин України забезпечують також Закони України «Про освіту», «Про мови в Україні», «Основи законодавства України про культуру». Вони дають можливість меншинам, які проживають компактно в кордонах певних адміністративно-територіальних одиниць, використовувати, разом із державною, мови національних меншин, вільно сповідувати свою релігію, використовувати національну символіку, відзначати національні свята. В Україні працюють заклади народної освіти з навчанням національними мовами. У Київському, Львівському, Сімферопольському, Ужгородському, Чернівецькому університетах готують викладачів для викладання шкільних предметів мовами національних меншин.

Український фонд культури створив і втілює в життя програму «Збереження і розвиток культур народів, які живуть на території України». Національні меншини на початок 2000 р. створили майже 450 національно-культурних товариств. З них 25 отримали всеукраїнський статус. Серед них — німецьке товариство «Відергебурт» («Відродження»), товариство російської культури «Русь», татарське товариство ім. Г. Тукая, румунське товариство ім. М. Емінеску. В Ужгороді працює центр з вивчення угорської культури, видається щорічник «Акта хунгаріка». В Україні діє широка мережа єврейських товариств.

У дружньому колі братніх народів України 273

історичний факт

На початку ХХІ ст. в Україні діяло 2,5 тис. шкіл з російською мовою навчання, 108 — з румунською, 65 — з угорською, 18 — з молдавською, 5 — з єврейською і 3 — з польською. Крім того, у 2339 школах викладання здійснюється двома і більше мовами. 8,5 тис. дітей навчалися в недільних школах, національно-культурних товариствах.

Громадяни України — представники різних етнічних груп — легко знаходять спільну мову. На жаль, окремі політики заради власної користі намагаються залучити під свої знамена якомога більше виборців, удаючись до різних політичних технологій, які ґрунтуються на розділенні й протиставленні національностей. Проте більшість громадян не реагує на різноманітні провокаційні заяви та заклики, завжди шукаючи порозуміння, а не конфронтації.

працюємо з документами

- Порівняйте засади національної політики, зафіксовані в документі, з тими, які представлені в параграфі. Якими прикладами з параграфа ви можете підтвердити втілення Декларації прав національностей України в життя?

З Декларації прав національностей України

1 листопада 1991 р.

Верховна Рада України, виходячи з Декларації про державний суверенітет України, з Акта проголошення незалежності України, керуючись Загальною декларацією прав людини та ратифікованими Україною міжнародними пактами про права та свободи особистості; прагнучи утвердження в незалежній, демократичній Україні священних принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх етнічних груп народу України; беручи до уваги, що на території України проживають громадяни понад 100 національностей, які разом з українцями становлять 52-мільйонний народ України, приймає цю Декларацію прав національностей України:

Стаття 1. Українська держава гарантує всім народам, національним групам, громадянам, що проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні й культурні права.

...Дискримінація за національною ознакою забороняється й карається законом.

Стаття 2. Українська держава гарантує всім національностям права на збереження їх традиційного розселення і забезпечує існування національно-адміністративних одиниць, бере на себе відповідальність за створення належних умов для розвитку всіх національних мов і культур.

Стаття 3. Українська держава гарантує всім народам і національним групам право вільного користування рідними мовами в усіх галузях життя, включаючи навчання, виробництво, одержання й поширення інформації.

Верховна Рада України трактує статтю 3 Закону УРСР «Про мови в Українській РСР» таким чином, що поруч з державною українською мовою в межах адміністративно-територіальних одиниць, де компактно проживає певна національність, може функціонувати її мова нарівні з державною мовою.

Стаття 4. Усім громадянам України будь-якої національності гарантується право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних обрядах своїх народів.

Стаття 5. Пам'ятки історії та культури народів і національних груп на території України охороняються законом.

Стаття 6. Українська держава гарантує всім національностям право створювати свої культурні центри, товариства, земляцтва, об'єднання. Ці організації можуть здійснювати діяльність, спрямовану на розвиток національної культури, проводити в установленому законом порядку масові заходи, сприяти створенню національних газет, журналів, видавництв, музеїв, художніх колективів, театрів, кіностудій.

Стаття 7. Національні культурні центри і товариства, представники національних меншин мають право на вільні контакти зі своєю історичною батьківщиною.

перевірте свої знання

1. Визначте два шляхи входження населення України в ринкові відносини. Яким шляхом пішло українське суспільство?
2. Поясніть причини високого рівня безробіття серед української молоді.
3. Використавши дані підручника, порівняйте соціальну диференціацію нашого суспільства та суспільств європейської цивілізації.
4. Розкрийте сутність терміна *соціальна поляризація*. Якими пропорціями вона визначається в нашій країні?
5. Чим небезпечна соціальна поляризація? Розвиток якої соціальної верстви може вирішити соціальні проблеми, породжені поляризацією суспільства?
6. Доведіть, що співробітництво з ЄС насамперед потрібне для України.
7. З'ясуйте, які перспективи розкриває входження України до СОТ.
8. Охарактеризуйте структуру українського експорту. Поясніть, чим загрожує Україні сучасна структура її експорту.
9. Проаналізуйте особливості демографічних процесів в Україні. Як би ви їх оцінили з погляду міцності Української держави?
10. Розтлумачте формулювання: «Україна — багатонаціональна держава».

§ 34. КУЛЬТУРА УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

- Чи погоджуєтеся ви з думкою українського історика В. Литвина про те, що майбутнє народу значною мірою визначається сферою культури, та з думкою видатного французького вченого Ф. Жолію-Кюрі про те, що країна, яка не дбає за науку, перетворюється на колонію?

1. Основні чинники та особливості розвитку культури в Україні.

Незалежна Україна отримала систему культурних закладів і установ, які водночас із власне культурними виконували й пропагандистські функції підтримки комуністичної ідеології. Незважаючи на це, культура в СРСР завжди фінансувалася за залишковим принципом, що й відобразилося на рівні її розвитку.

історичний факт

За даними ЮНЕСКО, СРСР за інтелектуально-моральним рівнем у середині 1980-х років посідав 57 місце у світі, а за рівнем освіти перебував на 28 місці.

Культурне життя в роки незалежності розвивалося в складних і суперечливих умовах. На шляху розвитку культури скасовані всі штучні перепони, цензурні заборони, ідеологічні обмеження. Українські митці, науковці, освітяни отримали вільний доступ до культурних надбань людства.

Українська культура ґрунтується на відродженні історичної пам'яті, поверненні культурної та мистецької спадщини, вивільненні творчої ініціативи, піднесенні народної творчості, поживавленні культурного життя в регіонах.

Водночас матеріальні труднощі переходу до ринкової економіки негативно позначилися саме на культурі. Значне скорочення державного фінансування сфери культури та відсутність традицій меценатства призвели до надзвичайно скрутного становища установ освіти, культури та науки, припинення діяльності багатьох творчих колективів — оркестрів, хорів, ансамблів; впливу насамперед молодих кваліфікованих кадрів, втрати багатьох традицій культурного життя.

З огляду на таке становище держава вжила ряд заходів, спрямованих на соціальний захист діячів культури та мистецтва. В умовах переходу до ринкових відносин творчі спілки України з 1 січня 1992 р. звільнялися від сплати податків на доходи та різноманітних внесків у спеціальні фонди.

Верховна Рада України прийняла ряд законів, які допомогли зберегти значний потенціал української культури. Так, у лютому 1992 р. депутати схвалили «Основи законодавства про культуру», згодом прийняли Закони України «Про музеї та музейну справу в Україні», «Про бібліотеки та бібліотечну діяльність в Україні» та ін.

Національна бібліотека
України
ім. В. Вернадського.
м. Київ

Яскравою особливістю культурного життя стає помітний вплив громадськості. У країні з'являються різні об'єднання, товариства, фонди. Помітну роль у підтримці митців, творчих проектів, талановитих колективів відіграв Фонд культури, очолюваний поетом Б. Олійником. Ще ширшу підтримку різних напрямів культурного життя забезпечив українсько-американський фонд «Відродження». Поступово поширювали свою діяльність українські меценати з діаспори — Ю. Ємець і П. Яцик, Е. Гуцуляк із Канади, О. Воскобійник, В. Баранецький, А. Лисий, подружжя Н. та І. Бараненків зі США, М. Гоян з Австралії.

З 1996 р. працює Всеукраїнський фонд відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини ім. О. Гончара. За рахунок добровільних пожертвувань від юридичних і фізичних осіб фонд відродив уже не одну славну українську пам'ятку. Під охороною держави перебуває 123 тис. пам'яток історії та культури, а в музейних фондах України зберігається понад 10 млн одиниць історичних цінностей. Продовжує зростати й

Національний заповідник «Кам'янець-Подільська фортеця»

Музей гетьманства. м. Київ

число національних архітектурних заповідників. За роки незалежності до них приєднані «Чернігів стародавній», «Кам'янець-Подільська фортеця». Відкриваються музеї, присвячені історичним особам і визначним подіям української історії, які раніше замовчувалися через ідеологічні причини. До таких, безперечно, належить Музей гетьманства (м. Київ).

Ознакою сучасного становища культури є значне посилення міжнародних контактів. Численні гастролі українських митців і творчих колективів до багатьох країн світу, експозиції за кордоном українських художників і музейних колекцій сприяють зміцненню міжнародного авторитету України. Так, у США були гідно представлені музейні скарби України на виставках «Слава Візантії», «Українське Трипілля»; в Італії — «Золото степів України».

2. Стан освіти.

У 1991 р. Верховна Рада прийняла Закон України «Про освіту». У ньому було визначено, що школа є основою духовного та соціально-економічного розвитку держави. Це спонукало законодавців визнати необхідність проведення суттєвих змін у її роботі. Дія закону насамперед проявилася урізноманітненням форм шкільної освіти. Поряд із традиційними освітніми закладами з'явилися ліцеї, гімназії, колегіуми, коледжі, у яких поглиблено вивчаються окремі предмети. Їх число постійно зростає. Створюються також навчальні заклади приватної форми власності.

Шкільна система радянського часу характеризувалася насамперед своїм спрямуванням на підготовку фахівців для індустрії. За роки незалежності відбулися перетворення на шляху гуманізації освіти. У школах України все більше уваги приділяється вивченню предметів гуманітарного циклу — української літератури, історії, народознавства та ін.

У листопаді 1993 р. Кабінет Міністрів України затвердив національну програму «Освіта» («Україна — XXI століття»). Зважаючи на потреби сьогодення, Міністерством освіти і науки України було впроваджено в школах Комплексну програму комп'ютеризації, це дало можливість учням навіть у найвіддаленіших від освітніх і наукових центрів куточках України користуватися перевагами всевітньої мережі знань.

В Україні зроблено й перші кроки на шляху перебудови вищої освіти. Згідно зі світовими стандартами, сучасні вищі навчальні заклади забезпечують підготовку студентів на таких кваліфікаційних рівнях, як бакалавр, спеціаліст, магістр.

У 2005 р. вища школа України приєдналася до країн-учасниць Болонського процесу. Студенти України зможуть навчатися у вищих навчальних закладах 39 країн Європи, вільно пересуватися в процесі навчання з країни в країну, оскільки в межах єдиного наукового простору встановлено спільні стандарти оцінювання знань, отримання дипломів про вищу освіту.

Разом з організаційними змінами українська освіта потребує зміцнення матеріально-технічної бази. Наприклад, у розвинених країнах світу на підготовку одного спеціаліста витрачають у 5–6 разів більше, аніж в Україні.

історичний факт

Освіта в Україні — складна ділянка суспільного життя, яка може забезпечити глибоку модернізацію всього суспільства. У системі сучасної освіти діє 48 тис. закладів і установ, які дають змогу навчати майже 10 млн учнів і студентів, працює понад 1,5 млн фахівців.

3. Основні тенденції розвитку науки.

Українська наука — потужний комплекс науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів, архівів, музеїв, бібліотек, усього понад 1300 установ. У них працює понад 7 тис. докторів і 75 тис. кандидатів наук. Половина наукових працівників — викладачі вищих навчальних закладів. Провідним науковим закладом є Національна академія наук України (НАНУ). Саме в рамках НАН України виконуються фундаментальні дослідження, які становлять основу розвитку прикладних наук. Учені академії ведуть цікаві й перспективні дослідження в галузі енергетики, екології (насамперед усунення наслідків радіоактивного забруднення), геології, клітинної біології, генної інженерії, перспективних напрямів фізичної та хімічної наук.

історичний факт

За оцінкою ЮНЕСКО, Україна в середині 1990-х років займала сьоме місце у світі за потужністю науково-дослідного комплексу.

Сучасна українська наука функціонує в умовах різкого скорочення бюджетних асигнувань. У цьому зв'язку найбільше постраждали наукові установи, які працювали на військово-промисловий комплекс, а також науково-дослідні інститути, зосереджені на фундаментальних дослідженнях, які не мали змоги себе окупити (фундаментальні дослідження, у якій би країні світу не проводилися, є затратними, а не самоокупними), змушені були згортати дослідження через брак коштів на матеріали, прилади, устаткування.

Через недостатнє фінансування окремі інститути НАН України втратили майже половину свого наукового потенціалу. Українські вчені змушені виїжджати на постійну чи довготривалу роботу до Росії, країн Західної Європи, США.

історичний факт

У розвинених країнах світу на наукові дослідження припадає щонайменше 2 % валового внутрішнього продукту. В Україні ці асигнування скоротилися з 3,1 % ВВП у 1990 р. до 0,6 % у 1997 р. і 0,5 % у 2000 р.

Скорочення фінансування науки зумовило зовнішній і внутрішній «відплив умів». Унаслідок еміграції науковців Україна втрачає до 10 тис. дипломованих фахівців щороку. Через те економіка України зазнає величезних збитків, адже підготовка спеціаліста з вищою освітою, ученим ступенем разом із втраченою вигодою від його використання обходиться державі, за підрахунками фахівців ООН, у 300 тис. дол. щороку. Деградація науки відбувається також за рахунок внутрішнього «відпливу умів». За роки незалежності до комерційних структур перейшло працювати понад 20 % науковців.

Значне скорочення асигнувань менше позначилося на інститутах гуманітарного спрямування. Протягом 1990-х років сфера гуманітарних досліджень суттєво розширилася. У системі НАН України проводять понад 40 нових напрямів гуманітарних досліджень, засновано Інститут сходознавства ім. А. Кримського, Інститут української мови, Інститут української археографії і джерелознавства ім. М. Грушевського, Інститут народознавства та ін.

У сучасній українській науці відбуваються й глибокі організаційні зміни. Разом із НАН України працюють Академія наук вищої школи, Українська академія аграрних наук, Академія медичних наук, Академія правових наук, Академія мистецтв. Діють громадські об'єднання науковців, наукові товариства. Серед них і відновлене в 1989 р. Наукове товариство імені Шевченка.

4. Здобутки української літератури.

У постійному творчому пошуку в цей час перебувають українські літератори, більшість яких є членами Національної спілки письменників України. У її складі працюють: Літературний фонд, видавництво «Український письменник», часописи «Вітчизна», «Всесвіт», «Дзвін», «Донбас» та ін., видається газета «Літературна Україна». У цих організаціях продовжують творити письменники І. Драч, Р. Іваничук, Л. Костенко, Ю. Мушкетик, Б. Олійник, Д. Павличко.

Водночас поза Національною спілкою письменників України успішно працюють об'єднання: «Пропала грамота», «Лу-Го-Сад», «Бу-Ба-Бу», «Нова генерація», «Нова література». У 1996 р. заявила про себе Асоціація українських письменників, створення якої ініціювали Ю. Андрухович, І. Римарук, Т. Федюк. Набувши визнання, у 2001 р. вона перетворилася на Всеукраїнську творчу спілку, членами якої є майже 160 письменників.

Сучасна література в ринкових умовах змушена була орієнтуватися на покупця-читача. Тому в українській літературі розквітають фантастика, детектив, любовно-авантюрний роман. Популярність українських письменників-фантастів Генрі Лайона Олді (колективне псевдо Д. Громова та О. Ладижинського), А. Валентинова, М. та С. Дяченків поширилася за межі України. Визнаним майстром любовно-авантюрного жанру стала Симона Вілар (Н. Гавриленко).